

UDK: 327(497.5:497.4)"1941"
7.077:062.1"1941"
Arhivsko gradivo
Primljeno: 24. 11. 2004.
Prihvaćeno: 6. 12. 2004.

Bilješka o HKD «Napredak» na početku Drugoga svjetskog rata u sklopu hrvatsko-slovenskih odnosa

Priredili:

STJEPAN MATKOVIĆ I NIKICA BARIĆ

Hrvatski institut za povijest, Zagreb, Republika Hrvatska

Fond dr. Milana Dečaka, potpredsjednika zagrebačke podružnice HKD «Napredak», koji je pohranjen u Državnom arhivu u Zagrebu, sadrži između ostaloga i fascikl pod naslovom “Hrvatsko kulturno društvo Napredak u Sarajevu, podružnica u Zagrebu” (sign. 32302-3). Dio materijala iz toga fascikla korišten je i prigodom izrade pojedinih članaka koje objavljujemo u tematskome dijelu ovoga broja *Časopisa za suvremenu povijest*. U tom se gradivu nalazi i jedno pismo, koje nam može poslužiti kao pogled na ozračje u vremenu stvaranja Nezavisne Države Hrvatske i promjene odnosa koji su do tada vladali u zapadnom dijelu Kraljevine Jugoslavije. Vihor rata dotaknuo se i Napretka, koji je, prema podacima godišnjeg kalendara te udruge, osnovao 1936./1937. podružnicu u Ljubljani. Ta je podružnica djelovala do Travanjskog rata 1941. godine, od kada se njezino djelovanje gasi. Ovaj prilog može poslužiti u istraživanju dijela hrvatsko-slovenskih odnosa nakon Travanjskog rata, uspostave NDH i podjele slovenskog teritorija između Njemačke, Italije i Mađarske. Podsjećamo čitatelje da je u *Časopisu za suvremenu povijest* nedavno objavljen članak koji je raščlanio djelovanje Počasnog konzulata NDH u Mariboru, na čijem je čelu bio predsjednik Napretkove podružnice u Mariboru.¹ Podsjetimo na zaključak toga članka: “Predstavništvo je na razne načine pomagalo i Slovence, npr. pomagalo im je da nađu posao u NDH i na taj se način sklone od njemačkih pritisaka.”²

Njemačka vojska je u Travanjskom ratu okupirala najveći dio slovenskog teritorija, Donju Štajersku, Gornju Kranjsku i dijelove Koruške. Ova područja postala su sastavni dio Trećeg Reicha, a Nijemci su odlučili provesti germanizaciju tih područja. To su namjeravali postići iseljavanjem velikog broja Slovenaca (posebno slovenske inteligencije), naseljavanjem Nijemaca na to područje i germanizacijom preostalog slovenskog stanovništva. Već 21. travnja

¹ Aleš MARĐETKO, “Predstavništvo Nezavisne Države Hrvatske u Mariboru 1941. - 1945.”, *Časopis za suvremenu povijest*, br. 3/2003., 823.-834.

² ISTI, 823.

1941. visoki njemački dužnosnici zaključili su da bi oko 260.000 Slovenaca trebalo preseliti u Srbiju.³ Iz dokumenta koji objavljujemo vidljivo je da su se ovakvi planovi odmah počeli i provoditi te je njemačka vojska skupine Slovenaca počela prebacivati u NDH, iako se može zaključiti da je njihovo krajnje odredište trebala biti "stara Srbija".

Početkom lipnja 1941. u Zagrebu je održan sastanak njemačkih predstavnika s visokim dužnosnicima NDH, među kojima je bio i vojskovođa Slavko Kvaternik. Tom prilikom zaključeno je da će NDH primiti dio Slovenaca koje su Nijemci namjeravali iseliti u Srbiju. Vlasti NDH i prije toga su izrazile spremnost da prime određeni broj Slovenaca, dok bi podjednaki broj Srba s područja NDH bio iseljen u Srbiju. Od ukupno 260.000 Slovenaca koje su Nijemci namjeravali iseliti u Srbiju, vlasti NDH bile su spremne primiti njih 179.000. Ipak, ovaj plan nikada nije bio u potpunosti ostvaren pa je u NDH stiglo samo oko 10.000 Slovenaca, iako se negdje spominju i brojke od 20.000. Oni su bili smješteni u raznim dijelovima NDH, uglavnom u Bosni, a živjeli su u dosta teškim uvjetima.⁴

U nastavku ovoga priloga slijedi spomenuto pismo iz fonda M. Dečaka, koje donosimo u cjelini. Pismo je napisano na pisačem stroju. Sve nadopune pisma napisane rukom u tekstu ili na njegovim marginama stavili smo u uglate zgrade i unijeli ih u pismo na mjesta kojima pripadaju.

Dokument:

*P.[leno]t.[itulo] Vojskovođa Hrvatske Vojske i maršal,
S L A V K O K V A T E R N I K,
Z a g r e b.*

Unatrag nekoliko dana počeli su neki odjeli Njemačke vojske prebacivati na granice Nezavisne Države Hrvatske kamionima oveće skupine Slovenaca. – Tako su primjerice pred 10 dana dopremili do naše granice kod Krapine ravnatelja zdravilišta u Rogatačkoj Slatini Ivana Gračnara, suprugu mu i kćerku, učitelja Albina Podjavaška, načelnika sa 9-vetoro mladbne djece i još nekoliko obitelji i tamo su ih ostavili.

Pred nekoliko su opet dana dovezli do Bregane Dra. Zdolšeka, odvjetnika iz Brežica sa još nekih 30 obitelji iz Brežica, pak su se ovi smjestili djelomice u Samoboru, a djelomice su se opet raštrkali po Zagrebu i kud je već koji od njih dospio. Iz Ljutomera [rukom nadopisano: u noći od 28 na 29. IV autima do Varaždina i onda trebali da odu do Zemuna i stare Srbije] prebačeni su u Hrvatsku Državu opet trgovci Vilar, [rukom nadopisano: 2 brata Ciril i Slavko] Senčar, Baukart [rukom nadopisano: Viktor Kukovec posjednik mlina] i mnogi drugi i nakon raznih peripetija su u Zagrebu pušteni na slo-

³ Jozo TOMASEVICH, *War and Revolution in Yugoslavia, 1941 - 1945, Occupation and Collaboration*, Stanford, California 2001., 83.-94.

⁴ Fikreta JELIĆ-BUTIĆ, *Ustaše i Nezavisna Država Hrvatska 1941 - 1945.*, Zagreb 1977., 167.-169.

bođu. [rukom nadopisano: Potpisati su svi morali revers da se neće vratiti i da neće staviti na Reich nikakove imovinskopravne zahtjeve]

Pošto se takovi slučajevi gomilaju, a Slovenskim emigrantima se ostavlja najviše Din. 200-. do Din 250-. po osobi, to ovi zapadaju u veliku bjedu i nevolju i padaju na teret raznih hrvatskih i onako kroz Srpsku pljačku osiromašenih općina, koje s tim emigrantima muče najveću muku.

Pošto me je posjetilo kao osnivača podružnice Hrvatskog kulturnog društva "Napredak" u Ljubljani, gdje imade preko 3.000 Hrvata, više od navedenih izbjeglica, sa zamolbom, da se za njih zauzmem, to Vas gospodine zapovjedniče molim, da izvolite zamoliti nadležnu gospodu zapovjednike prijateljske nam Njemačke vojske, da ne šalju u Hrvatsku na gore opisani način nepoćudne im Slovence, već da se odredi, da ih se smjesti u Ljubljani ili Novome Mjestu i po ostalim prikladnim i u obzir dolazećim mjestima Slovenije, gdje bi se za njih mogao pobrinuti njihov crveni križ, biskup Rožman i njihove općine. briga za one, koji se nalaze u Zagrebu mogla bi se naložiti Slovenskom društvu u Zagrebu, Trg Kralja Tomislava 19./II. [rukom nadopisano: predsjednik Pavao Horvat]

Upozoriti mi je još gospodine maršalu na okolnost, da je u Sloveniji jak pokret na priključak i za suradnju sa Hrvatima, koji su pokret vodili gg. ministar Dr. Ivan Švegel iz Bleda, te Dr. Ivo Štampihar, odvjetnik u Jesenicama, te je uz taj pokret naročito pristalo seljaštvo i radništvo, a i priličan broj inteligencije, koja nije bila zaražena Korošćevim pogubnim klerikalizmom ili integralnim jugoslavenstvom, pak su proti tim pristašama uslijedile oštre persekucije sa strane bana Dra. Natlačena i njegove klike, te su mnogobrojni Slovenci napose iz Koruške Bele, Jesenica, Javornika, Ljubljane i drugih mjesta bili najprije konfinirani u Bileću, gdje su ih srbijanski žandari na najokrutniji način mučili, a za vrijeme, kada je bila srpska vojska počela sa vojnim vježbama, pozatvarala je te pristaše hrvatskog pokreta u razne koncentracione logore [rukom nadopisano: u Medjurečje pri Ivanci kod Užica] u Srbiji, a s njima i Dra. Štampihara, pak bi trebalo istima omogućiti čim prije povratak kući, a kod određena granica trebalo bi staviti zahtjev, da se onaj dio Slovenije, koji ne spada u interesnu sferu Njemačkoga Reicha, priključi Hrvatskoj, a Italiji se neka dade ekvivalent na drugoj strani. [na vrhu druge strane lista, koji govori o spomenutom pokretu u Sloveniji, nadopisano je rukom: Slovenska kmečko delavska sloga]

U Z a g r e b u, dne 30. travnja 1941.